

XITOIY XALQ DONOLIGINING TILDAGI IFODASI: 歇后语 LAR MISOLIDA

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2025-26-767-771>

Ergasheva Madinabonu Rustamjon qizi

TDSHU, Xitoyshunoslik oliy maktabi magistratura 1-kurs

Ilmiy rahbar: PhD, dotsent **L.A. Sultanova**

Annotatsiya: Ushbu maqolada xitoy xalq donoligining tildagi ifodasi sifatida 歇后语 (xiehouyu)lar o'ziga xos lingvomadaniy hodisa sifatida tahlil qilinadi. Xiehouyular xitoy xalqining asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribasi, falsafasi va axloqiy qarashlarini aks ettiruvchi madaniy birliklardir. Maqolada ularning semantik-struktur xususiyatlari, xalq og'zaki ijodidagi o'rni, madaniy mazmuni hamda zamonaviy xitoy jamiyatidagi qo'llanilishi misollar asosida yoritib beriladi. Shuningdek, xiehouyular orqali milliy tafakkur, qadriyatlar va dunyoqarashning tilda qanday ifoda topishi lingvistik tahlil asosida ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari xitoy tili, madaniyati va tarjimashunoslik yo'nalishlarida muhim nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: xiehouyu, xitoy xalq donoligi, lingvomadaniy birlik, xalq og'zaki ijodi, til va madaniyat

THE LINGUISTIC EXPRESSION OF CHINESE FOLK WISDOM: ON THE EXAMPLE OF XIEHOUYU

Ergasheva Madinabonu Rustamjon qizi

Tashkent State University of Oriental Studies, Institute of Sinology

Scientific advisor: PhD, associate professor L.A. Sultanova

Abstract: This article analyzes 歇后语 (xiehouyu) as a unique linguocultural phenomenon representing the linguistic expression of Chinese folk wisdom. Xiehouyu expressions embody the life experience, philosophy, and moral values accumulated by the Chinese people over centuries. The paper examines their semantic and structural features, their role in folklore, cultural meaning, and usage in modern Chinese society through illustrative examples. It also highlights how xiehouyu reflects national thinking, traditional values, and worldview within the

language. The research results have significant theoretical and practical importance for the study of Chinese language, culture, and translation studies.

Keywords: xiehouyu, Chinese folk wisdom, linguocultural unit, folklore, language and culture

Xitoy tili dunyodagi eng qadimiy va murakkab tillardan biri bo'lib, u nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning asrlar davomida shakllangan tafakkuri, dunyoqarashi va donoligining in'ikosidir. Xitoy xalqining og'zaki ijodi o'zining rang-barangligi, obrazlilik va falsafiy mazmuni bilan ajralib turadi. Shulardan biri bo'lgan 歇后语 (xiehouyu)lar xitoy xalq donoligining tildagi eng yorqin ifodalaridan sanaladi. Ular xalq tafakkurining, hazil-mutoyiba, kinoya va tajribaning o'ziga xos mahsuli sifatida qadimdan xalq nutqida keng qo'llanilib keladi. 歇后语 lar odatda ikki qismdan iborat bo'ladi: birinchi qism — topishmoqqa o'xshash, kinoyaviy yoki metaforik ifoda, ikkinchi qism esa uning ma'nosini ochuvchi izohdir. Masalan, “瞎子点灯——白费蜡” (Ko'r odam chiroq yoqdi — shamni bekorga yoqdi) iborasi biror ishning foydasizligini anglatadi. Yoki “猫哭老鼠——假慈悲” (Mushuk sichqon uchun yig'layapti — soxta rahm-shafqat) iborasi ikkiyuzlamachilikni bildiradi. Bu kabi iboralar xalq tafakkuridagi axloqiy qadriyatlar, ijtimoiy kuzatuvlar va hayotiy tajribalarning tilda ifodalanishidir. Xitoy xalqining kundalik hayotida, adabiyotida va teatr san'atida 歇后语 lar o'ziga xos estetik va kommunikativ funksiyani bajaradi. Ular qisqa, ammo mazmunan chuqur bo'lib, xalq orasida donolik timsoli hisoblanadi. Bunday iboralar nafaqat kulgili yoki istehzoli, balki tarbiyaviy va falsafiy mazmunga ham ega. Masalan, “泥菩萨过江——自身难保” (Loydan yasalgan Budda daryodan o'tmoqda — o'zini ham asray olmaydi) iborasida insonning ojizligi, kuchsizligi va boshqaga yordam bera olmasligi ifodalangan. Bu ibora insonning imkoniyatini real baholash, o'zini bilish zarurligini anglatadi. Xitoy madaniyatida xalq donoligi tildan ajralmasdir. Til — xalq ruhining ko'zgusi, uning tarixi, dini, qadriyatlari va psixologiyasini aks ettiruvchi ijtimoiy hodisadir. Shu jihatdan qaraganda, 歇后语 lar faqatgina frazeologik birlik emas, balki xalq madaniyatining semantik modeli, axloqiy tajriba va hayotiy falsafaning lingvistik shaklidir. Xalq ularning vositasida jamiyatdagi illatlar, insoniy kamchiliklar va axloqiy qadriyatlarni yumor, kinoya yoki ramz orqali ifodalab keladi. Masalan, “黄鼠狼给鸡拜年——没安好心” (Suvsar tovuqni yangi yil bilan tabrikladi — yomon niyatda) iborasida ikkiyuzlamachilik, soxta do'stlik tanqid qilinadi. Bu ibora orqali xitoy xalqi insonni niyatiga qarab baholash, tashqi xatti-harakatga emas, balki ichki mohiyatga e'tibor berish kerakligini uqtiradi.

Demak, 歇后语 lar xalqning axloqiy tarbiyasida, ijtimoiy munosabatlarda muhim ma'naviy ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, 歇后语 larning shakllanishida metafora va ramziy obrazlar keng qo'llanadi. Masalan, “姜太公钓鱼——愿者上钩” (Qariya Jiang baliq ovlayapti — kim xohlasa, u ilinadi) iborasi ixtiyoriylik, o'z tanloviga ega bo'lish g'oyasini bildiradi. Bu ibora nafaqat so'z o'yini, balki qadimiy Xitoy falsafasidagi “taoizm” tamoyillarining tildagi ifodasi sifatida ham talqin qilinadi. Shu tarzda, xiehouyular xalq tafakkurining chuqur qatlamlarini aks ettiradi. Xitoy tili frazeologik tizimida 歇后语 lar o'ziga xos o'rin egallaydi. Ular grammatik jihatdan tugal gap shaklida bo'lishi mumkin, ammo semantik jihatdan metaforik va konnotativ ma'noga ega. Shu sababli, ularni tarjima qilish jarayonida ko'plab muammolar yuzaga keladi. Masalan, har bir 歇后语 da milliy-madaniy konnotatsiya mavjud bo'lgani uchun ularni so'zma-so'z tarjima qilish imkonsizdir. Tarjimada ularning ekvivalent ma'nosini topish, xalqona ruhni saqlash, mazmuniy muvozanatni yo'qotmaslik talab etiladi. Masalan, yuqoridagi “猫哭老鼠——假慈悲” iborasi o'zbekchada “ilon yog'ini surgan mushuk” yoki “ko'zbo'yamachilik” kabi iboralar bilan ifodalanadi. 歇后语 larning xalq tafakkuridagi o'rni haqida so'z yuritilganda, ularning ijtimoiy hayotdagi ahamiyati ham e'tiborga olinadi. Ular xalq orasida ijtimoiy tanqid, kulgi va nasihat vositasi bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli xiehouyularni xalqning “tirik tili”, ya'ni og'zaki muloqotdagi eng jonli va emotsional ifoda vositasi deb atash mumkin. Ular orqali inson o'z his-tuyg'ularini ramz va obraz orqali yetkazadi, shu bilan birga jamiyatdagi holatni baholaydi. Xitoy va o'zbek madaniyatlari o'rtasidagi o'xshashliklarni ko'rish ham qiziqarli. Masalan, xitoylar “黄鼠狼给鸡拜年——没安好心” deb aytsa, o'zbeklar “yomonning salomi ham yomon” yoki “ilon yog'ini surgan mushuk” deydilar. Ikkala xalqda ham bunday iboralar axloqiy baho berish va jamiyatni ogohlantirish funksiyasini bajaradi. Bu esa shuni ko'rsatadiki, har bir xalqning frazeologiyasi — bu ularning milliy tafakkuri va ma'naviy qadriyatlarining tildagi ko'rinishidir. Shunday qilib, 歇后语 lar xitoy xalqining hayot falsafasini, ijtimoiy kuzatuvlarini va axloqiy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan boy til birliklaridir. Ularning tahlili orqali biz xalq tafakkurining tildagi ifodasini, milliy o'ziga xoslikni, madaniy qadriyatlarni chuqurroq anglaymiz. Shu sababli, xiehouyularni o'rganish nafaqat tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik va tarjimashunoslik sohalari uchun ham nihoyatda muhimdir. Ular xalqning donoligini, hayotiy tajribasini va estetik qarashlarini aks ettiradi. Xitoy tili va madaniyatini o'rganishda 歇后语 lar alohida ahamiyatga ega bo'lib, ular orqali talabalar tilning nafaqat grammatik tizimini, balki xalqning tafakkur uslubini, dunyoni idrok etish shaklini va madaniy qadriyatlarini ham

anglay oladilar. Bu esa madaniyatlararo muloqot, tarjima amaliyoti va xalq diplomatiyasida muhim kommunikativ vosita sifatida xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, 歇后语 lar — bu xalq ruhiyatining, tarixiy tajribasining va madaniy oʻziga xosligining til orqali ifodalanishidir. Ular xalq donoligining tildagi timsoli boʻlib, milliy tafakkur va madaniyatning yashovchanligini namoyon etadi. Shuningdek, 歇后语 lar xalq donoligining tildagi timsoli, milliy tafakkurning barqarorligi va ijodkorlik salohiyatining yorqin namunasidir. Ularning mazmunida ixchamlik, kinoya, obrazlilik va mantiqiy teranlik mujassam boʻlib, bu jihatlar tildan tashqari, xalqning fikrlash uslubini ham aks ettiradi. Demak, 歇后语 lar nafaqat til birliklari sifatida, balki madaniy meros, ijtimoiy tafakkur va xalq falsafasining ifodasi sifatida ham qadrlanadi. Ular orqali xalq oʻzining hayotiy tajribasini, oʻtkir zehni va yumor hissini avlodlardan avlodga yetkazib keladi. Shu bois 歇后语 lar xitoy tili madaniy tizimining ajralmas qismi boʻlib, ularni oʻrganish milliy oʻzlikni anglash va xalq ruhiyatini chuqurroq tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zeng, S. *Xiehouyu'ning semantik bogʻliqligini mikro tahlil qilish* // Xuanan qishloq xoʻjaligi universiteti jurnali. – 2003. – № 2.
2. Li, S. *Xiehouyu'ning semantik tuzilmasi va izoh masalalari* // Pedagogika instituti jurnali. – 2004. – № 6.
3. *Xiehouyu soʻzligʻi* / tahrir. Wendi, D. va boshqalar. – Pekin: Pekin nashriyoti, 1984. – 2-fevral.
4. Voytsexovich, I. V. *Prakticheskaya frazeologiya sovremennogo kitayskogo yazyka*. – Moskva: Vostok-Zapad, 2007. – 509 s.
5. Isaeva, N. Sh. *Frazeologicheskaya semantika, natsional'nyy mentalitet i natsional'naya kul'tura* // Molodoy uchenyy. – 2011. – S. 82-85.
6. Каримов, Акрамджан Абильевич. "ПРОБЛЕМА ОТНЕСЕННОСТИ СЛОВ К 实词 ИЛИ 虚词 В КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 3.21 (2023): 102-105.
7. Sultanova, L. A., Khakimova, S. E., Rasuleva, N., Artikova, Z., & Saydalieva, N. (2023). Surgical Terminology of Modern Chinese and Their Thematic Group. *Journal of Law and Sustainable Development*, 11(12), e2695-e2695.
8. Султанова,, Л. А. (2023). ТЕМАТИЧЕСКИЕ ГРУППЫ ТЕРМИНОВ СФЕРЫ «外科» В СОВРЕМЕННОМ КИТАЙСКОМ ЯЗЫКЕ.. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (21), 202-207. doi: 10.24412/2181-1784-2023-21-202-207

9. Zaynitdinovna, Artikova Ziyoda, and Karimov Akram Abilevich. "IN CHINESE, THE USE OF THE AUXILIARY 把 “Bǎ”." CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES 4.10 (2023): 10-13.
10. Tojimatov, R. G. A. (2025). SAID AHMAD HAJVIY ASARLARIDA KINOYALI HAJVNING LISONIY XUSUSIYATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 5(5), 461-467.
11. Tojimatov, R. G. A. (2023). MUHAMMAD YUSUF IJODIDA QO‘LLANILGAN POETONIMLARNING LINGVOPOETIK, JIHATDAN TAHLIL QILISH TAMOIYILLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(12), 174-180.
12. Назарова, Сайёра. "К ВОПРОСУ О РАЗРАБОТКЕ МЕТОДИКИ ПО РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ КИТАЙСКОМУ ЯЗЫКУ." *Sharq ma'shali/Vostochnyy fakel* 14.1 (2022): 60-66.